

ปัญหาในการปรับปรุงเศรษฐกิจ
สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

จากการศึกษาถึงสภาพเศรษฐกิจในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ก่อนรัชกาลที่ 5 นั้น
ได้พบว่า สภาพเศรษฐกิจยังคงเป็นแบบเลี้ยงตัวเอง ในรัชกาลที่ 1 และ 2 เริ่มมีการ
เปลี่ยนแปลงบางอย่าง ในรัชกาลที่ 3 และหันเข้าสู่ความเจริญตามแบบตะวันตกใน
รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อันเกิดขึ้นจากอิทธิพลของชาวตะวันตก
และสนธิสัญญาเบาริง ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ทรงประสงค์ที่จะทำทั้งภายในและภายนอกประเทศ อันเป็นเหตุให้ทรงปรับปรุงเศรษฐกิจ
ด้วยการดำเนินงานด้านต่าง ๆ และเมื่อพิจารณาถึงผลด้านต่าง ๆ แล้ว ก็พอจะสรุป
อุปสรรคและปัญหาในการดำเนินงานปรับปรุง ซึ่งจะกล่าวต่อไปนี้คือ

1. เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ขึ้นครองราชย์
เมื่อ พ.ศ. 2411 มีพระชนมายุเพียง 16 พรรษาเท่านั้น ขึ้นครองราชสมบัติแล้วได้มี
โอกาสเสด็จประพาสต่างประเทศรวม 7 ครั้ง พระองค์ไม่ได้ทรงศึกษาเล่าเรียนใน
ต่างประเทศจริงจัง แต่จากการเสด็จประพาสต่างประเทศ ได้พบเห็นความเจริญต่าง ๆ
ของนานาประเทศ พร้อมทั้งทรงศึกษาถึงความเจริญของประเทศนั้น ๆ เพื่อมาปรับปรุง
เมืองไทย

ในระยะเริ่มขึ้นการครองราชย์นั้น ด้วยเหตุที่ยังทรงพระเยาว์มาก จึงต้องมีผู้
สำเร็จราชการแทนตนมาจนถึง พ.ศ. 2416 ซึ่งเป็นปีที่พระองค์ทรงมีพระชนมายุ 20
พรรษา ก่อนหน้านั้นพระองค์เสด็จพระราชดำเนินทางประเทศ 2 ครั้ง คือครั้งแรกเสด็จ
สิงคโปร์ของอังกฤษ เมืองปักตาเวีย และเมืองสมารังของฮอลันดา ใน พ.ศ. 2413¹

¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาคำรงราชานุภาพ, ความทรงจำ
(พระนคร : กิจปาบรรณาการ, 2516), หน้า 246.

ครั้งที่สองได้เสด็จประพาสอินเดีย ใน พ.ศ. 2414¹ วัตถุประสงค์ในการเสด็จเยือน
 ทางประเทศทั้งสองครั้งก็เพื่อจะไต่หอกพระเนตรวิธีการปกครองบ้านเมืองของประเทศ
 ที่มี การปกครองแบบตะวันตก เพราะตั้งแต่ไทยได้ทำหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรี
 เปิดประเทศให้ชาวตะวันตกเข้ามาค้าขาย มีกงสุลและฝรั่งชาติต่าง ๆ เข้ามาอยู่ใน
 กรุงเทพฯ มากขึ้นทุกที ตลอดเวลาที่ประทับอยู่ที่สิงคโปร์ 7 วัน ได้เสด็จตรวจแคว้นทหาร
 กองเกียรติยศ โรงทหารบก เรือรบอังกฤษ อุเรือ ศาลชำระความ เรือนจำ โรงพยาบาล
 โรงเรียน อาคารไปรษณีย์ สถานีโทรเลข สถานีเครื่องดับไฟ โรงกลั่นไอ (Gas Works)
 ห้างและตลาดขายของถนนหนทางด้วย² สิ่งที่ไต่หอกพระเนตรในปัตตาเวียมีต่างไปจาก
 สิงคโปร์คือ โรงงานสรรพาวุธกับพิพิธภัณฑสถาน การเสด็จพระราชดำเนินต่างประเทศ
 ครั้งแรกเป็นเวลา 37 วัน ถ้าวิเคราะห์ดูก็จะเห็นได้ว่า พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
 เจ้าอยู่หัวไต่หอกพระเนตรวิธีการปกครองของรัฐบาลอังกฤษและฮอลันดา พร้อมทั้งการ
 สยามและขนบธรรมเนียมต่าง ๆ ความเข้าใจของคหบดีทั้งหลายทั้งชาวไทยและชาวต่าง
 ประเทศมุ่งเป็นจุดเดียวกันว่า เสด็จพระราชดำเนินไปทรงศึกษาแบบอย่างมาจัดการทะนุ
 บำรุงประเทศสยาม³ เมื่อทรงกลับมาก็ยังไม่ได้อาราชการ ก็เริ่มทรงจัดการแก้ไขขนบ
 ธรรมเนียมภายในราชสำนักไปก่อน เช่น เรื่องการแต่งตัวเข้าเฝ้า การตั้งโรงเรียน
 หลวงสอนภาษาอังกฤษ เป็นต้น ครั้นเมื่อเสด็จพระราชดำเนินประเทศอินเดีย ก็ทรงเลือก
 สรรคนมาเสด็จเป็นพิเศษ การให้คนตามเสด็จฯ ครั้งแรก มีพระราชประสงค์เอาแต่ที่
 ต้องการใช้สอย ครั้งหลังเลือกด้วยความมุ่งหมายจะให้ไปให้ความรู้มาสำหรับราชการ

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 266.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 266.

³ เรื่องเดียวกัน, เรื่องเดิม, หน้า 258.

ภาพหน้าเป็นสำคัญ¹ ผลจากการเสด็จอินเฑีย ทรงเกิดความคิดในการที่จะแก้ไขเปลี่ยนแปลงการปกครองหลายประการ แต่ยังไม่อาจจะทรงทำได้ในทันที เป็นแต่ทรงปรับปรุงขนบธรรมเนียมที่ไกรทรง เริ่มจัดไว้ครั้ง เสด็จกลับจากสิงคโปร์ให้ดีขึ้น

การที่พระองค์ทรงนำเอาสิ่งใหม่ ๆ เข้ามาปรับปรุงการบริหารประเทศนั้น ย่อมได้รับการต่อต้านจากราชการชั้นผู้ใหญ่ และประชาชนที่ไม่เข้าใจ อันนับเป็นเรื่องธรรมดา โดยเฉพาะอย่างยิ่งซึ่งจะต้องเสียผลประโยชน์ เช่นการเวนคืนที่ดิน การเลิกทาส การสร้างทาง การแก้ไขขนบธรรมเนียมต่าง ๆ ก็ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์อย่างมากเช่นกัน

2. พื้นฐานการศึกษาของประชาชน การศึกษาของพลเมืองนับว่าเป็นเรื่องสำคัญที่สุด ที่จะสร้างความรวดเร็วในการปรับปรุงเศรษฐกิจให้ได้ผลดีอย่างไรหรือไม่ ในเมื่อสมัยของพระองค์ การศึกษายังอยู่ในเกณฑ์ที่ประชาชนยังไม่ได้รับการศึกษาเกือบทั้งหมดของประเทศ การขาดทุกสิ่งทุกอย่างที่จะ เริ่มต้นการศึกษานับเป็นอุปสรรคอย่างยิ่งที่จะพัฒนาคนให้มีความรู้ เพื่อการประกอบอาชีพ ทั้งนี้พระองค์จึงทรงเริ่มปรับปรุงการศึกษาทันที แต่ก็สามารถทำได้ตามกำลังเงินและคนที่มีอยู่ตอนนั้น ซึ่งก็นับว่าเป็นการแรกที่น่าไปสู่ความสำเร็จทางการศึกษาอย่างแท้จริง

เมื่อไม่สามารถให้การศึกษาเพื่อประกอบอาชีพแก่ประชาชนได้รวดเร็วเพราะพื้นฐานทางการศึกษาระยะนั้นต่ำมาก จึงนับเป็นอุปสรรคไปเสียทุก ๆ ด้าน แม้ในปัจจุบัน การศึกษาของไทยเราก็กังยังไม่ถึงขั้นเช่นกัน การศึกษาที่ส่งเสริมเพียงเริ่มขึ้นในตอนต้น พ.ศ. 2453 นั้นเอง² ซึ่งเป็นเหตุการณ์ปลายแผ่นดินแล้วมองไม่เห็นผลชัด

¹ จดหมายเหตุเสด็จประพาสต่างประเทศในรัชกาลที่ 5 เสด็จเมืองสิงคโปร์ และเมืองปัตตาเวียครั้งแรก และเสด็จประพาสอินเฑีย, หน้า 16.

² D.K. Wyatt, The Politics of Reform in Thailand Education in the Reign of King Chulalongkorn (New Haven: Connecticut Yale University Press, 1969), p. 5.

3. การคมนาคม แม้จะมีการรถไฟขึ้นบ้างแล้ว แต่อย่าลืมว่าสมัยนั้นถนนรถยนต์ ไม่ได้มีอย่างปัจจุบัน การเดินทางจากชนบทมาสู่เมือง อาศัยทางเดินแคบ ๆ ไม่ค่อยจะปลอดภัย การขนส่งสินค้าก็หาได้รวดเร็วทันใจเช่นปัจจุบันไม่ การติดต่อสื่อสารต่าง ๆ ทำได้ยาก เรือขนส่งสินค้าการคมนาคมสำหรับอยู่ไกลแม่น้ำลำคลอง และรถไฟเท่านั้นที่จะเดินทางหรือนำสินค้าไปมาสะดวกรวดเร็ว ที่ทางไกลออกไปเพียงไม่กี่กิโลเมตร จากเส้นทางดังกล่าวก็ต้องใช้เวลานานมาก

4. การเกษตรกรรม แม้ว่าพื้นดินจะอุดมสมบูรณ์ ไม่ค่อยมีภัยธรรมชาติมาทำลายพืชผลก็ตาม แต่เมื่อทุกรัฐ เรือ่นทำการเพาะปลูกข้าว เป็นส่วนใหญ่ จะเพาะปลูกอย่างอื่นก็ยากที่จะเก็บรักษาให้อยู่ได้นาน เช่นปัจจุบันซึ่งพอจะรู้จักเก็บรักษาถนอมอาหาร ดังนั้น การทำมาหากินจึงทำเพื่อกินอยู่ตามความจำเป็น ตามฤดูกาล แล้วไม่ทราบจะทำอะไรต่อไป ทำแล้วจะไปขายที่ไหน เพราะทุกรัฐ เรือ่นต่างก็มีของตนเอง การเสริมสร้างความสามารถผลิตทางเกษตรกรรม ไม่มีความหมายในการซื้อขายอย่างปัจจุบัน จะเร่งเร้าให้ประชาชนเพิ่มผลผลิตก็ไม่สามารถนำไปจำหน่ายในต่างประเทศได้อย่างปัจจุบัน เพราะประเทศใกล้เคียงต่างก็เป็นประเทศเกษตรกรรมเช่นเดียวกับประเทศไทย ชาวตะวันตกก็ไม่ซื้อข้าวไทย เพราะไม่ได้มีโรคข้าวอย่างคนไทย

5. การพาณิชย์กรรม การค้าขายแม้รัฐจะควบคุมการค้ากับต่างประเทศเอง แต่พ่อค้าคนจีนก็มีอิทธิพลในการค้าขายทั้งภายในประเทศและต่างประเทศตลอดมา เศรษฐกิจจึงตกในมือของพ่อค้าจีนเป็นส่วนใหญ่ เพราะคนไทยไม่นิยมทำการค้ากัน

6. การอุตสาหกรรม มีแต่อุตสาหกรรมในครัวเรือนเล็ก ๆ น้อย ๆ เช่น การทอผ้า การทอผ้าไหม ฯลฯ แต่ไม่ถึงกับส่งเป็นสินค้าได้มากนัก เพราะกำลังผลิตได้น้อยมาก เมื่อมีสินค้าต่างประเทศนำเข้ามาขาย สินค้าในประเทศที่มีอยู่ก็ยิ่งหมดไป

เหตุที่ไม่มีการลงทุนทางอุตสาหกรรมในระบายนั้น ก็คงจะทราบกันอยู่แล้วว่าคนไทยเราขาดความรู้ ขาดความสามารถในการดำเนินกิจการ แม้ในปัจจุบันก็ต้องอาศัยคนต่างชาติเข้ามาลงทุนแทนเกือบทั้งสิ้น คนไทยเราเพิ่งเริ่มเข้าดำเนินการเท่านั้น

ประเทศที่เจริญเป็นมหาอำนาจทั้งหลาย จะผลิตสินค้าออกจำหน่ายหากตลาดขาย และหาทรัพยากรมาป้อนโรงงาน เพื่อให้คนประเทศของเขา มีรายได้ ความจำเป็นที่จะ

ต้องหาตลาดค้าขายเป็นเรื่องสำคัญ ในรัชสมัยนั้นจะหาคนไทยรู้ภาษาต่างประเทศได้ยากมาก จึงยังเป็นอุปสรรคสำคัญในการติดต่อกับชาติต่าง ๆ การลงทุนของเขาก็ไม่นิยมลงทุนในต่างประเทศ และเพื่อประโยชน์ในการใช้แรงงานภายในประเทศเท่านั้น

7. ความอุดมสมบูรณ์ของพื้นดินพื้นน้ำ ทำให้คนไทยขาดการต่อสู้เพื่อปากท้อง เพราะมีกินอยู่อย่างสบาย จนเป็นเหตุให้หยุดยั้งการทํามาหากิน วางงานอยู่เฉย ๆ เป็นปีก็ไม่ออกกาย ประกอบกับพุทธศาสนาช่วยอบรมสั่งสอนให้คนมีความเมตตาการุณา ใจบุญศุภทาน และคิดเป็นนิสัยไทยแท้มาจนปัจจุบัน

8. การทำสนธิสัญญาเบาริงที่ก่อให้เกิดการณ์ร้ายชั้ก 3 เป็นการเปิดประตูการค้ากับชาวต่างประเทศที่จริง แต่จำกัดรายได้ของประเทศเป็นอย่างมาก เพราะในระยษนั้น ไทยไม่มีสิทธิที่จะเรียกธงภาษีขาเข้าขาออกใดก็ตามใจชอบ และยังมีโอกาสที่จะป้องกันสินค้าต่างประเทศที่เข้ามาขายอย่างแพร่หลายในเมืองไทยด้วย เป็นเหตุให้กิจกรรมบางอย่างของไทยต้องทรุดลง เช่น การทอผ้าไหม เป็นต้น¹

นับว่าสนธิสัญญาเบาริงเป็นอุปสรรคต่อความเจริญทางการค้าและการอุตสาหกรรมภายในประเทศมาก

9 ปัญหาทางด้านการลงทุนนั้นมีอยู่มาก ทางรัฐบาลเองก็ไม่กล้าที่จะลงทุนเศรษฐกิจที่เป็นพื้นฐานความเจริญบางอย่างมองไม่เห็นผลทันทีทันใด เช่น การชลประทาน การไปรษณีย์โทรเลข และจะต้องอาศัยระยะเวลายาวนานจึงปรากฏผล เมื่อมองไม่เห็นผลชัดเจน รัฐบาลจึงไม่กล้าลงทุน ปรากฏว่าในสมัยรัชกาลที่ 5 นี้ เพิ่งปรากฏการกู้ยืมเงินจากต่างประเทศเพื่อมาลงทุนเป็นครั้งแรก² แต่การลงทุนโดยทั่ว ๆ ไป ยังไม่มี เพราะว่าการกู้เงินการลงทุนยังไม่เป็นที่นิยมอย่างปัจจุบัน ทั้งชาวต่างประเทศเองเดินทางออกนอกประเทศได้โดยทางเรือเพียงอย่างเดียว การเดินทางจากประเทศหนึ่งไปสู่อีก - ประเทศหนึ่งต้องใช้เวลาแรมเดือน ฉะนั้นการที่จะขอให้ชาวต่างประเทศมาลงทุนในประเทศไทย เช่นทุกวันนี้เป็นเรื่องสุควิสัยในสมัยนั้น

¹ พระศรีพิชัยบริบาล, เรื่องเดิม, หน้า 7.

² ทุกรายละเอียดในภาคผนวก ข.